

Türkiye Demir Madenciliğinin Tarihçesi (*)

Dünyanın medeniyet tarihinde yeni bir devir açan demir yurdumuzun çok eskiden tanıdığı madenlerin başında gelmektedir. Demir'in Asya'dan Mezopotamya, Mısır, Kıbrıs, Roma yolu ile Avrupa'ya geçtiğini tarih bize belgeleriyle ve açıkça göstermektedir. Milattan 16 yüz yıl evvel Maraş'ın kuzeyindeki Firmıs ve Kartal demir yataklarını işleten ve Anadolu'da demir sanayiini kuran Etiler'e ait tarihi bir etüdde şu satırları okuyoruz. «Küçük Asya'nın büyük serveti maden ve sanayii idi. Etiler harp ganimetleri ile yaşayan bir millet değildi. Anadolu daki cevher yatakları sayesinde geniş ölçüde maden ve bilhassa demir müstahsili idiler. Büyük Eti İmparatorluğunun devamlı olarak artan gelir kaynağı demir sanayiidir. Küçük Asya demir hususunda çok zengin olup pek eski zamanlarda bunu kıymetli bir maden olarak piyasaya arz ederdi».

Boğazköy civarında Bulunan Etiler'e ait tuğla yığınlarında ise Mısır Firavunlarından birinin Eti Krallarına mektup yazarak kendisine demir gönderilmesini rica ettiği okunmuştur. Metallerin eritilmesi işi mîfaddan 1000 sene evvel bilhassa Truva şehrinde gelişmişti. Bu tarihte Kral «Hiram» Kudüs'teki meşhur mabedi inşa etmesi için Hazreti Süleymana maden eritmesini bilen bazı ustalar göndermiştir.

XIV. yüzyılda timurlenk ordularına nal ve kılıç yetiştiren Divriği demir yatakları olmuştur. Kanuni Süleyman devrinde Türk ordularının ardında ileri bir demir sanayii bulunduğu Evliya Çelebi seyahatnamesinde yazılıdır. Su kuvvetinden istifade edilerek kurulan demir ocaklarına hava veren körüklerin büyüklüğünü, orduların azametini anla-

tan Evliya Çelebi buraya gelen yabancıların «bu kârı gördüklerinde engüşt bevdiheni hayret» olduklarını da ilâve ediyor.

Vaktiyle Bilecektik'te işletilen bir demir madeni hakkında 25 rebiievvel 973 (20 Ekim 1565 Cuma) tarihli padişah emirnamesinde şu satırlar vardır.

«Ne kadar top yulağı (yuvarlak gülle) işlenmiştir» Malum plmak mühim velazım olmadığı buyurdumki ne kadar yulak ve her yulak ne miktardır. Defter edip yazıp bildüresin ve minbaad işlenecek yulak onaltışar ve ondörder ve on birer ve yirmişer ve yirmi ikişer kiyeye olup onbirden aşağı olursa kabulüm olmaya ve bu hususta ziyade sayedip ilah».

Görülüyorki dünyanın medeniyet tarihinde yeni bir devir yaratan demire yurdumuz beşiklik etmiştir. Demir bugünkü üstün mevkiini kömüre borçludur. İlk defa 1735 de İngiltere'de kok kömürü ile demir eritilmiş ve onu takip eden yıllarda demir sanayii süratle gelişmeye başlamıştır.

1937 yılında Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü tarafından Divriği demir yataklarında yapılmaya başlanan etüdder 1938 de bitirilmiş ve madenin işletilmesi Etibank'a devredilmiştir.

1939 da kurulan Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları ile Türkiye'de demir ve çelik ağır sanayii yerleşmiş ve 1964 yılı son aylarında faaliyete geçen Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları ile bu ağır sanayii çok daha kuvvetli hale getirilmiştir.

(*) Ref.: Ttrk Ekonomi Dergisi Sayı 45/47 Hakkı Toklu'nun bir makalesinden.